

Dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun layihəsinə və illik hesabata dair Hesablama Palatasının rəyinin hazırlanması, baxılması və təsdiq edilməsi QAYDALARI

I. Ümumi müddəalar

1.1. “Dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun layihəsinə və illik hesabata dair Hesablama Palatasının rəyinin hazırlanması, baxılması və təsdiq edilməsi Qaydaları” (bundan sonra Qaydalar) “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 05 mart tarixli 269-IIQ sayılı Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Daxili Nizamnaməsi”nin, digər qanunvericilik aktlarının və Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının (bundan sonra Palata) normativ-metodiki sənədlərinin tələblərinə uyğun olaraq hazırlanmışdır.

1.2. Bu Qaydalar dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun layihəsinə və illik hesabata dair Hesablama Palatasının rəyinin (bundan sonra Rəy) strukturunu, məzmununu, onun hazırlanması və rəsmiləşdirilməsi zamanı Palatanın struktur bölmələri tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər, istifadə edilən məlumat və sənədlər üzrə ümumi tələblərin müəyyən olunmasını əhatə edir. Qaydaların əsas məqsədi Rəyin hazırlanmasında istifadə edilən prosedur və yanaşmalarda vahid metodologiyanın tətbiqini təmin etməkdən ibarətdir.

II. Rəyin strukturu

2.1. Rəy, fəaliyyət istiqamətləri üzrə hesabat ilində dövlət büdcəsinin gəlir və xərc parametrlərinin icra vəziyyətini, habelə büdcənin icrası üzrə müəyyən edilmiş prioritet vəzifə və funksiyaların, həyata keçirilmiş maliyyə-büdcə nəzarəti tədbirlərinin nəticələrini əhatə etməklə və əsasən, aşağıdakı bölmələrdən ibarət olmaqla tərtib edilir:

2.1.1. Ümumi müddəalar;

2.1.2. Dövlət büdcəsinin icrasının icmal təhlili;

2.1.3. Dövlət büdcəsi gəlirlərinin icrası;

2.1.4. Dövlət büdcəsi xərclərinin icrası;

2.1.5. Dövlət borcunun və büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsi.

2.2. Təqdim edilmiş dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun

layihəsinin və illik hesabatın strukturuna uyğun olaraq Rəyin tərkibinə digər bölmələr də daxil edilə bilər.

2.3. Rəyin “Ümumi müddəalar” və “Dövlət büdcəsinin icrasının icmal təhlili” bölmələri Palatanın üzvləri və aidiyyəti struktur bölmələri, “Dövlət büdcəsi gəlirlərinin icrası”, “Dövlət büdcəsi xərclərinin icrası” və “Dövlət borcunun və büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsi” bölmələri isə aidiyyəti auditorlar və struktur bölmələri tərəfindən hazırlanır.

III. Rəyin hazırlanması üçün istifadə olunan məlumat mənbələri

3.1. Rəyin hazırlanması üçün istifadə olunan məlumat mənbələrinə aşağıdakılar daxildir:

- dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabat;
- dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun layihəsi;
- dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin icrasına dair Azərbaycan Respublikası Maliyyə və Vergilər nazirliklərinin, Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatları;
- Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları;
- vergi və dövlət rüsumlarının ödəyiciləri olan idarə, müəssisə və təşkilatların rəsmi məlumatları;
- dövlət büdcəsi vəsaitlərindən istifadə edən dövlət idarələrinin, müəssisələrinin, təşkilatlarının və digər orqanların rəsmi məlumatları;
- “Büdcə sistemi haqqında”, “Dövlət satınalmaları haqqında”, “Dövlət borcu haqqında” və “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları, hər il üçün qəbul edilmiş dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikasının Vergi, Gömrük və Mülki Məcəllələri, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları ilə təsdiq edilmiş layihələr və proqramlar, onların maliyyələşdirilməsi üzrə müvafiq kredit sazişləri, dövlət büdcəsinin formalaşdırılması üçün əsas olan və dövlət büdcəsinin xərclərini tənzimləyən digər normativ-hüquqi aktlar;
- Palatanın həyata keçirdiyi maliyyə-büdcə nəzarəti tədbirlərinin nəticələri;
- digər rəsmi məlumatlar.

3.2. Daxil olmuş məlumat mənbələrində eyni bir göstərici üzrə fərqli məlumatlar aşkar edildikdə onların səbəbləri aydınlaşdırılmaqla Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin məlumatlarına istinad olunur və bu barədə hazırlanan Rəydə xüsusi qeyd aparılır.

IV. Rəyin hazırlanmasında istifadə edilən metodlar və təhlil işlərinin əsas istiqamətləri

4.1. Dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabata Rəyin hazırlanmasında əsasən müqayisəli təhlil metodundan istifadə edilir:

- müvafiq ilin dövlət büdcəsi haqqında qanunun icrasının digər qanunvericilik aktlarının tələblərinə uyğunluğu təhlil edilir;

- gəlirlərin dövlət büdcəsinə daxilolmasını təmin edən dövlət orqanları və müəssisələrində, dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına fəaliyyət göstərən baş kredit sərəncamçılarında Palata tərəfindən həyata keçirilən maliyyə-büdcə nəzarəti tədbirlərinin nəticələri və digər mənbələrdən əldə edilən məlumatlar əsasında formalaşdırılmış məlumat bazası ilə icra barədə təqdim edilən illik hesabat məlumatlarının müqayisəli təhlili həyata keçirilir.

4.2. Büdcə vəsaitlərindən istifadənin səmərəliliyini müəyyənləşdirmək məqsədilə təhlil obyektinin əsas fəaliyyətini xarakterizə edən konkret göstəricilər üzrə əvvəlki bir neçə ilin məlumatlarının müqayisəsi aparılır, əsas diqqət onlara təsir edən amillərin geniş təhlilinə və formalaşmış dəyişmə meylinin müəyyən olunmasına yönəldilir. Göstəricilərə ayrı-ayrı amillərin təsir dərəcəsini müəyyən etmək üçün beynəlxalq təcrübədə tətbiq edilən müxtəlif statistik, iqtisadi-riyazi (xüsusilə ekonometrik) və s. metod və üsullardan istifadə edilir.

4.3. Vergilərdən daxilolmaların, sosial ayırmaların və digər gəlirlərin tədiyə, mülkiyyət, sahə və ödəyicilər üzrə təhlili aparılır, malların (iş və xidmətlərin) və qeyri-maliyyə aktivlərinin alınmasının, faizlər üzrə ödənişlərin, maliyyə aktivləri üzrə əməliyyatların, öhdəliklər üzrə maliyyə əməliyyatlarının və digər xərc lərin icra vəziyyəti araşdırılır, icranın kəsirlə yerinə yetirildiyi təqdirdə onun səbəbləri müəyyənləşdirilir, hesabat ilinin əvvəlində və sonuna debitor və kreditor borclarının həcmi və strukturu araşdırılır, xərclər üzrə mövcud norma və normativlərdən kənarlaşmaların məbləğ-lərinin və səbəblərinin müəyyən edilməsi təmin olunur.

4.4. Təhlil zamanı əsas diqqət dövlət büdcəsinin icrasında qanunilik və obyektivlik prinsipləri ilə yanaşı qənaətlilik, effektivlik və nəticəlilik prinsiplərinə əməl olunmasının araşdırılmasına yönəldilir, icra üzrə göstəricilərin müvafiq ilin sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasında müəyyən edilmiş makroiqtisadi göstəricilərə, dövlət büdcəsinin əsas parametrlərinə uyğunluğunun təhlili aparılır, dövlət büdcəsində, ayrı-ayrı proqram və layihələrdə müəyyən edilmiş prioritetlərin, məqsəd və vəzifələrin əldə edilməsi və yerinə yetirilməsi səviyyəsinin dəyərləndirilməsi həyata keçirilir.

4.5. Rəyin hazırlanması zamanı rəsmi sənəd və məlumatlara istinad olunur, nəticə və təkliflər müvafiq faktlarla əsaslandırılır, subyektiv fikir və mülahizələrə, şişirdilmələrə yol verilmir, nəzarət tədbirləri üzrə əldə olunmuş nəticə və təkliflər ümumiləşdirilərkən onların aidiyyəti sahə, proqram və layihələri bütövlükdə xarakterizə etmək imkanına malik olması təmin edilir.

4.6. Rəylər məntiqli, aydın və lakonik tərtib olunur, dövlət vəsaitlərinin idarə və istifadə edilməsi vəziyyəti aidiyyəti qurumlara həvalə olunmuş funksiya və vəzifələrin icrasının səmərəliliyi baxımından qiymətləndirilir

4.7. Müqayisəli təhlil zamanı göstəricilər üzrə dinamikanın dəyişməsi əvvəlcə mütləq ifadədə (adətən min manatla), sonra isə nisbi ifadədə (faizlə) göstərilir.

4.8. Rəyin hazırlanması üçün məlumatların təhlili zamanı cədvəllərdən, qrafiklərdən, histoqramlardan, diaqramlardan (nöqtəvi, dairəvi, sahəvi və s.) və digər vasitələrdən istifadə edilir.

4.9. Rəyin hazırlanması zamanı aşağıdakı məsələlərin araşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir:

4.9.1. Dövlət büdcəsinin icrasının icmal təhlili üzrə:

- makroiqtisadi şəraiti xarakterizə edən göstəricilərin (o cümlədən, Ümumi Daxili Məhsulun (ÜDM) dinamikası, strukturu və sahələr üzrə bölgüsü, ÜDM-in deflyatoru, pərakəndə əmtəə və xarici ticarət dövriyyəsi, əhaliyə göstərilən pullu xidmətlər, əhalinin gəlirləri, orta aylıq əmək haqqı, istehlak qiymətlərinin indeksi və s.) təhlili;

- dövlət büdcəsinin funksional və iqtisadi təsnifat üzrə icrasının ümumi təhlili;

- icmal büdcənin xarakteristikası;

- müvafiq hesabat ili üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanunda nəzərdə tutulmuş maddələrin icrası vəziyyətinin təhlili.

4.9.2. Dövlət büdcəsinin gəlirləri üzrə:

- hesabat dövründə dövlət büdcəsi göstəricilərinin icrasına təsir edən amillərin xarakteristikası;

- icra və proqnoz göstəricilərinin müqayisəli təhlili və kənarlaşmaların aşkar edildiyi hallarda, onların səbəblərinin araşdırılması, habelə rüblər üzrə göstəricilərin ahəngdar icra edilməsinin təhlili;

- icra vəziyyətinin Palatanın həyata keçirdiyi nəzarət tədbirlərinin nəticələri ilə əlaqələndirilməsi;

- vergi növləri üzrə hesablanmış büdcə gəlirlərinin faktiki yığım vəziyyəti və onun dəyişmə dinamikası, əvvəlki 2 (iki) ilin müvafiq göstəriciləri ilə müqayisəli təhlili və ümumi nəticələrin əks etdirilməsi (o cümlədən, mülkiyyət və tədiyə növləri, iri dövlət vergi ödəyiciləri üzrə);

- vergilərin azaldılması və vergi borclarının dəyişməsinin (xüsusilə artmasının) təhlili və əldə edilmiş nəticələrin şərh edilməsi (o cümlədən, mülkiyyət və tədiyə növləri, iri dövlət vergi ödəyiciləri üzrə);

- vergi borclarının ləğv edilməsi üzrə işlərin təşkili vəziyyətinin təhlili;

- digər gəlirlərin proqnozlaşdırılması və icrası vəziyyətinin təhlili;

- dövlət büdcəsi göstəricilərinin mövcud potensiala uyğunluğunun təhlili;

- normativ bazanın və uçot-hesabat işlərinin təşkili vəziyyətinin təhlili;

- dövlət büdcəsi gəlirlərinin təsnifata uyğunluğunun, həmçinin büdcənin icrasına dair təqdim olunmuş Qanun layihəsi üzrə büdcə gəlirlərinin proqnozlaşdırılması və icrası vəziyyətinin təhlili üzrə nəticələrin, irad və təkliflərin əks etdirilməsi.

4.9.3. Dövlət büdcəsinin xərcləri üzrə:

- bölmə və köməkçi bölmələr, zəruri hallarda isə paraqraflar səviyyəsində dövlət büdcəsinin icrası vəziyyətinin əvvəlki 2 (iki) ilin müvafiq göstəriciləri ilə müqayisəli təhlili;

- hesabat ilinin rübləri üzrə xərclərin ahəngdar icra edilməsinin təhlili;

- dövlət büdcəsinin icra səviyyəsinin aşağı olduğu sahələrə xüsusi diqqət yetirilməsi, onun səbəblərinin müəyyənləşdirilməsi, dinamika üzrə təhlil olunması və ümumi nəticələrin qeyd edilməsi;

- dövlət büdcəsinin bütün bölmələri ("Müdafiə xərcləri" bölməsi istisna olmaqla) və əsas köməkçi bölmələri üzrə əməyin ödənişi, malların (iş və xidmətlərin) və qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması (o cümlədən, nəqliyyat xidməti

haqqının və kommunal xidmətlərinin ödənilməsi, ərzaq məhsullarının, dərman vasitələrinin, inventar və avadanlıqların alınması, sair xərclər və s.), debitor və kreditor borclarının yaradılması vəziyyəti, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş norma və normativlər üzrə təhlillərin aparılması, əldə olunmuş nəticələrin əks etdirilməsi;

- dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş proqramların icra vəziyyətinin təhlili və proqramlarda müəyyən edilmiş məqsədlər baxımından əldə edilmiş nəticələrin dəyərləndirilməsi;

- büdcə xərcləri üzrə göstəricilərin və onların faktiki icrasının Palatanın həyata keçirdiyi nəzarət tədbirlərinin nəticələri ilə əlaqələndirilməsi;

- nəzarət tədbirlərinin nəticələrinə uyğun mövcud qanunvericilik və normativ bazanın təhlili;

- dövlət büdcəsinin icrasına təsiri nəzərə alınmaqla uçot-hesabat işlərinin təşkili vəziyyətinin təhlili;

- dövlət büdcəsi xərclərinin planlaşdırılması və icrası haqqında hesabatın strukturunun büdcə gəlirlərinin və xərclərinin funksional, iqtisadi və inzibati təsnifata uyğunluğunun təhlili, büdcənin icrasına dair təqdim olunmuş qanun layihəsi üzrə yekun nəticələrin, irad və təkliflərin əks etdirilməsi və s.

4.9.4. Dövlət borcu və büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsi xərcləri üzrə:

- dövlət borcu üzrə qanunla müəyyən edilmiş limitin gözlənilməsi vəziyyətinin, daxili və xarici dövlət borclarının təhlili, borclanmadakı dinamikanın araşdırılması;

- dövlət büdcəsi kəsirinin proqnozlaşdırılmış səviyyəsinin ümumilikdə və maliyyələşmə mənbələri üzrə ayrılıqda icrasının müqayisəli təhlili və kənarlaşmaların şərh edilməsi.

V. Rəyin tərtibi, baxılması və təsdiq olunması

5.1. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən rəy verilmək üçün göndərilmiş dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabatlar və müvafiq qanun layihələri Hesablama Palatasına daxil olduqda, bu sənədlər Palatanın müvafiq struktur bölməsi tərəfindən qeydiyyatata alınır və aidiyyəti struktur bölməsinə təqdim edilir. Həmin struktur bölmə Rəyin hazırlanması üçün aidiyyəti sənədlərin dərhal Auditorlara və müvafiq struktur bölmələrinə verilməsini təmin edir.

5.2. Rəyin tərtibi zamanı Palata tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq qaydaların tələblərinə riayət olunur.

5.3. Rəydə məbləğlər min manatla göstərilir, cədvəllər Excel proqramında Times New Roman şrifti ilə simvolların ölçüsü 10 olmaqla tərtib edilir.

5.4. Rəydə istifadə olunan qrafiki təsvirlər Excel proqramında və ayrı səhifədə tərtib edilir. Tərtib edilmiş qrafiklər mətnlərə sadə obyekt kimi deyil, Excel proqramına keçidi olan təsvirlər kimi əlavə olunur. Qrafiklərin adı təsvirin içərisində başlıq kimi göstərilir.

5.5. Müvafiq fəaliyyət istiqamətləri üzrə Palata üzvü və struktur bölmələri tərəfindən dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabatlar və müvafiq qanun layihələrinə Rəyin layihəsi Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Daxili

Nizamnaməsinin 17.1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq Palata Sədrinin tapşırığı ilə müəyyən edilmiş müddətdə hazırlanır. Rəyin layihəsi müvafiq qaydada imzalanır və aidiyyəti Palata üzvü tərəfindən Təhriri məruzə ilə müəyyən olunmuş qaydada Palatanın Sədrinə təqdim olunur.

5.6. Palatanın Sədri tərəfindən verilən müvafiq göstərişə əsasən Rəy layihələri icmallaşdırılmaq üçün aidiyyəti struktur bölməsinə verilir. Həmin struktur bölmə tərəfindən daxil olmuş Rəy layihələri Sədr müavininin rəhbərliyi ilə icmallaşdırılır və Palata üzrə yekun Rəyin layihəsi hazırlanır. İcmallaşdırılmış yekun Rəyin layihəsi Təhriri məruzə ilə müvafiq qaydada Palatanın Sədrinə təqdim edilir.

5.7. Palata üzrə yekun Rəyin layihəsi Palatanın Sədri tərəfindən müvafiq qaydada baxılmaq üçün Kollegiya iclasına təqdim edilir.

5.8. Rəyin layihəsi Palatanın Kollegiya iclası tərəfindən təsdiq olunduqdan sonra Rəy Palatanın Sədri tərəfindən imzalanır və Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 05 mart tarixli 269-IIQ sayılı Qanunu ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Daxili Nizamnaməsi"nin 17.2-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq müvafiq qaydada Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin Sədrinə təqdim olunur.

VI. Məsuliyyət

Palatanın bütün vəzifəli şəxsləri və işçiləri bu Qaydaların tələblərinin vaxtında və keyfiyyətlə icra olunmasına müvafiq qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq məsuliyyət daşıyırlar.